

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W GDAŃSKU

POMORANIA ANTIQUA

T. XXIX

Gdańsk 2020

Redaktor  
dr hab. prof. UŁ Tadeusz Grabarczyk

Komitet Redakcyjny  
Ewa Trawicka, prof. dr Romuald Schild, prof. dr Błażej Śliwiński,  
prof. dr hab. Witold Świętosławski, prof. dr hab. Maciej Kaczmarek

Recenzenci  
prof. dr hab. Wojciech Chudziak, dr hab. Jacek Górski, dr hab. prof. UŁ Tadeusz Grabarczyk,  
dr hab. prof. UMK Małgorzata Grupa, dr hab. prof. IAE PAN Andrzej Stanisław Janowski,  
prof. dr hab. Andrzej Piotr Kowalski, dr hab. prof. UAM Maciej Kaczmarek,  
dr hab. prof. UMCS Elżbieta Kłosińska, dr hab. prof. UG Mirosław Kruk,  
dr hab. prof. IAE PAN Maria Teresa Lityńska-Zajac, dr hab. prof. UG Henryk Machajewski,  
dr hab. prof. UŁ Marek Ołędzki, prof. dr hab. Beata Możejko, prof. dr hab. Borys Paszkiewicz,  
dr hab. prof. UG Waldemar Ossowski, dr hab. Henryk Paner, dr hab. prof. UŁ Janusz Pietrzak,  
dr hab. Jerzy Sikora, Paweł Stencel, dr hab. prof. UŁ Piotr Strzyż, prof. dr hab. Stanisław Suchodolski,  
dr hab. prof. UMK Grażyna Sulkowska-Tuszyńska, prof. dr hab. Witold Świętosławski,  
dr hab. prof. UMK Marcin Wiewióra, dr hab. prof. UR Marcin Wołoszyn

Sekretarz Redakcji  
Beata Ceynowa

Korekta polska  
Elżbieta Pękała

Korekta angielska  
Tomasz Borkowski

Skład komputerowy  
Joanna Ossowska

Projekt graficzny okładki  
Elżbieta Erzepki i Bogdan J. Kowalewski wg projektu Wojciecha Jakubowskiego

Adres Redakcji  
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku  
ul. Mariacka 25/26, 80-833 Gdańsk  
www.archeologia.pl, e-mail: sekretariat@archeologia.pl  
tel. 58 322 21 00, fax 58 322 21 11



INSTYTUCJA KULTURY  
SAMORZĄDU  
WOJEWÓDZTWA  
POMORSKIEGO

© Copyright Muzeum Archeologiczne w Gdańsku  
2020 Gdańsk, Poland  
Nakład 200 egz.

PL ISSN 0556-0691

# SPIS TREŚCI

## S T U D I A I M A T E R I A Ł Y

### BOGUSŁAWA TOMCZYK

- Zabytek a światopogląd na przykładzie interpretacji urny twarzowej z Grabowa Bobowskiego ..... 7

### JAKUB WOJTECKI

- Przedstawienia jeźdźców i wojowników na urnach kultury pomorskiej jako świadectwo igrzysk pogrzebowych – próba interpretacji wybranych scen narracyjnych ..... 25

### JACEK GACKOWSKI, ALDONA GARBACZ-KLEMPKA

- Wędzidło z Browiny, pow. toruński. Kolejny na ziemiach polskich ślad wschodniego oporządzenia jeździeckiego z wczesnej epoki żelaza ..... 39

### ANDRZEJ P. KOWALSKI

- Antropologia pierwotnej kultury Gotów. Nazwy pojemników i naczyń ..... 57

### JACEK BOJARSKI

- Przedmioty kultu religijnego jako składnik wyposażenia zmarłych na wczesnośredniowiecznych cmentarzyskach szkieletowych w strefie chełmińsko-dobrzyńskiej ..... 73

### SŁAWOMIR WADYL

- Odkryte i utracone. Nieznane cmentarzysko wczesnośredniowieczne z miejscowości Ciepłe, pow. tczewski ..... 109

### KAROLINA MACIEJEWSKA, IWONA MIŚKOWICZ, KATARZYNA PIŃSKA, JOANNA ŚWIĘTA-MUSZNICKA, MONIKA BADURA

- Przekształcenia lokalnego środowiska przyrodniczego i użytkowanie roślin w późnośredniowiecznym Pucku ..... 127

### PAWEŁ SZCZEPANIK

- Treść przedstawień figuratywnych na kamieniu z Leźna ..... 155

### MARCIN WEINKAUF

- Ślady wczesnośredniowiecznego osadnictwa na dawnej wyspie jeziornej w Bienicach, gm. Dobra, stanowisko 17 ..... 181

### BOGUSZ WASIK

- Zamek w Sztumie w świetle badań archeologiczno-architektonicznych z 2019 roku ..... 195

## M E T O D Y K A     B A D A Ń

SEWERYN PAUCH

Próba ustalenia genezy śladów dołkowych przy użyciu metody eksperymentalnej ..... 223

KRZYSZTOF JARZEŃKI, DAWID GRUPA

Szelaży miejskie w Prusach Królewskich w latach 1658–1766 w świetle badań archeologicznych kościoła pw. św. Mikołaja w Gniewie ..... 245

PAWEŁ MILEJSKI

Monety z badań zamku w Człuchowie w latach 2010–2013 ..... 267

KATARZYNA ZDEB, MAGDALENA ŻUREK, JACEK ADAMIEC

Wyprzedzające badania georadarowe obiektów architektonicznych na przykładzie zamku w Przezmarku (gm. Stary Dziergoń, pow. sztumski, woj. pomorskie) ..... 279

TOMASZ BEDNARZ

Badania archeologiczne XVII-wiecznego wraka F53.26 z zastosowaniem fotogrametrycznej dokumentacji 3D ..... 293

ARTUR GINTER

Teatr Wilhelma w Gdańsku ..... 319

KAROLINA BLUSIEWICZ

Zabytki skórzane z Gniewu – nowe dane z analizy źródeł archeologicznych .. 337

## M U Z E A L N I C T W O

BEATA BIELIŃSKA-MAJEWSKA

Dział archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu – wybrane zagadnienia z zakresu upowszechniania dziedzictwa archeologicznego regionu ..... 357

## H I S T O R I A     A R C H E O L O G I I

DANUTA KRÓL, DOROTA AURIGA-SEYDA, MAREK SEYDA

Jan Żurek – człowiek, archeolog, nauczyciel.  
W 65-lecie wydania pracy Jana Żurka „Osada z młodszej epoki kamiennej w Rzucewie, pow. wejherowski i kultura rzucewska” ..... 381

## Z     Ż A Ł O B N E J     K A R T Y

Bogusława Wawrzykowska (1942–2012) ..... 411

Maciej Aleksander Trzeciński (1949–2019) – badacz Borów Tucholskich ..... 417

BOGUSŁAWA WAWRZYKOWSKA  
(1942–2012)

Czas, który kieruje ludzkim losem biegnie szybko, gdzieś w nieznanne, nie zatrzymując się nawet na chwilę. A to właśnie chwile, po latach, zostają w pamięci. I nadszedł czas, aby kilka lat po odejściu „Pani Bogusi” (bo tak o Niej myśleliśmy i mówiliśmy) przypomnieć kilka faktów dotyczących Jej życia.

Bogusława Wawrzykowska, córka Edwarda i Leokadii Wawrzykowskich urodziła się 11 stycznia 1942 roku w Szumsku (obecnie Ukraina). Państwowe Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy ukończyła w 1960 roku, w latach 1961–1966 studiowała archeologię (Wydział Humanistyczny) na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W październiku 1967 roku uzyskała tytuł magistra archeologii Polski i powszechnej na podstawie pracy magisterskiej pt. *Ostrogi grupy oksywskiej kultury grobów jamowych*, napisanej pod kierunkiem prof. Kazimierza Żurowskiego. 1 marca 1969 roku podjęła pracę w Muzeum Okręgowym w Toruniu, wcześniej pracowała w Muzeum Mazurskim w Olsztynie i w Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie oraz wykonywała prace zlecone u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie. W Muzeum Okręgowym w Toruniu przeszła wszystkie stopnie rozwoju zawodowego od asystenta (1969) do starszego kustosa: starszy asystent (1973), adiunkt (1976), kustosz (1979), starszy kustosz (1993). W 1981 roku została kierownikiem Działu Archeologii (wówczas Oddziału). Funkcję tę pełniła do końca 2004 roku, kiedy to przeszła na emeryturę. W Dziale Archeologii pracowała jeszcze (w niepełnym wymiarze

godzin) do końca czerwca 2007 roku. Pod Jej opieką znajdowały się zbiory Epoki Kamienia i Wczesnej Epoki Brązu.

Bogusława Wawrzykowska była osobą znaną w środowisku naukowym, artystycznym i kulturalnym nie tylko Torunia. Jej zainteresowania badawcze koncentrowały się od lat 70. XX wieku głównie na młodszej epoce kamienia. To właśnie zagadnienia związane z problematyką neolitu, a szczególnie kultury pucharów lejkowatych, stały się przedmiotem prowadzonych przez Nią badań naukowych.

Pani Bogusi przyszło pracować w trudnych czasach. Dział Archeologii w tym okresie przechodził wiele zmian, zarówno strukturalnych, jak i budowlano-remontowych. Po przeprowadzce do nowych budynków przy ulicy Ciasnej, trzeba było przeorganizować strukturę Działu oraz uporządkować zbiory. Wszystkie te czynności prowadzone były w oparciu o bardzo skromne środki finansowe. Niezależnie od tego, dzięki wielkiej determinacji, potrafiła stworzyć wiele ciekawych projektów archeologicznych, wystawienniczych i edukacyjnych. W latach 80. i 90. XX wieku, wspólnie z innymi ośrodkami naukowymi, zorganizowała z ramienia Muzeum dwa istotne wydarzenia naukowe: w 1986 roku – międzynarodowe sympozjum pt. *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej* oraz w 1993 roku – konferencję naukową pt. *Badania archeologiczne ośrodka toruńskiego w latach 1989–1992*.

Bogusława Wawrzykowska prowadziła także badania wykopaliskowe. Warto wspomnieć, że jako pierwsza rozpoczęła prace badawcze nad osadnictwem neolitycznym na ziemi chełmińskiej. Do ważniejszych stanowisk archeologicznych badanych przez Nią należą: Szarlej stan. 6 i 6a (1973–1975), Brąchnówko stan. 1 (1974–1977, 1979), Stablewice stan. 1 (1984, 1989), Siemoń stan. 15 (1987), Toruń stan. 242-Katarzynka (1991–1993), Toruń stan. 327-Fort Żółkiewskiego (1993–1996). Oprócz tego uczestniczyła lub współuczestniczyła w licznych badaniach powierzchniowych (w tym AZP), ratowniczych oraz nadzorach prowadzonych zarówno przez Muzeum, jak i inne instytucje. W latach 80. XX wieku odbyła także kilka wyjazdów służbowych i studyjno-szkoleniowych, m.in.: do Wielkiej Brytanii, dwukrotnie do Czechosłowacji oraz do Finlandii.

Bogusława Wawrzykowska jest autorką lub współautorką publikacji naukowych i popularnonaukowych. Brała też udział w opracowaniach redakcyjnych publikacji konferencyjnych, katalogów i folderów. Oprócz prac badawczych i edytorskich opracowywała także scenariusze wystaw archeologicznych, przedstawiających materiały z prowadzonych badań oraz propagujących archeologię. W 1985 roku udostępniona została stała wystawa Jej autorstwa pt. *Najstarsze osadnictwo Torunia i okolic*. Natomiast otwarta w 1999 roku w Domu Eskenów ekspozycja pt. *Odkrywanie przeszłości* otrzymała wyróżnienie w Ogólnopolskim Konkursie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na Najważniejsze Wydarzenie Muzealne Roku – Sybilla 1999. Ponadto jest także autorką lub współautorką wystaw czasowych, m.in.: *Brąchnówko – osada sprzed 5000 lat* (1986); *Z przeszłości Brąchnówka* (wystawa oświatowa, 1990); *Badania archeologiczne ośrodka toruńskiego 1989–1992* (1993). Wystawa czasowa z 2002

roku pt. *Z dziejów publicznych zbiorów archeologicznych w Toruniu* zajęła II miejsce na Najważniejsze Wydarzenie Muzealne Roku – Sybilla 2002. Wystawie towarzyszyła konferencja naukowa pt. *Archeologia toruńska. Historia i terażniejszość*, zorganizowana przez Dział Archeologii Muzeum Okręgowego, z okazji 140-lecia zbiorów muzealnych w Toruniu i 70-lecia powstania Działu Prehistorycznego w Muzeum Miejskim w Toruniu oraz publikacją pokonferencyjną pod redakcją B. Wawrzykowskiej.

Za swoją działalność naukowo-badawczą i wystawienniczą była wyróżniana i nagradzana. Otrzymała m.in. *Srebrny Krzyż Zasługi* (1989), złotą odznakę *Za opiekę nad zabytkami* (1998), nagrodę Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego z okazji Międzynarodowego Dnia Muzealników (2002) oraz, wspomniane już, wyróżnienia i nagrody związane z konkursem na Najważniejsze Wydarzenie Muzealne Roku – Sybilla.

Bogusława Wawrzykowska, archeolog i muzealnik, znakomity rysownik, po niespodziewanej i ciężkiej chorobie zmarła 17 marca 2012 roku w Radomiu. Choroba przerwała Jej plany, a miała ich jeszcze wiele. Jednym z nich było opracowanie i wydanie monografii *Brąchnówka*, bogatego stanowiska związanego z neolityczną osadą ludności kultury pucharów lejkowatych, na którym przez wiele lat prowadziła badania wykopaliskowe. Jako archeolog była osobą skrupulatną i konkretną, ale jednocześnie spokojną, pełną pasji, zaangażowaną w działalność naukowo-badawczą oraz wystawienniczą prowadzoną przez Muzeum. Była wymagająca, ale równocześnie bardzo życzliwa archeologom i archeologii. Dzieliła się swoim doświadczeniem i chętnie służyła radą.

Wiadomość o chorobie we wrześniu 2011 roku przeraziła nas wszystkich. Pierwsze myśli to: za wcześnie, nie tak miało być... Jeszcze tyle miało być opowieści, wspomnień, wskazówek, informacji związanych nie tylko ze zbiorami archeologicznymi. W Dziale Archeologii zawsze się mówiło, że Pani Bogusia to wie, pamięta i na pewno wszystko wyjaśni. Niestety... już nie możemy o nic zapytać...

Pani Bogusia lubiła także podróżować, teraz pozostało nam wierzyć, że wybrała się w najdłuższą i spokojną podróż, gdzieś w nieznane, czytając swoją ulubioną książkę.

Pani Bogusiu, na zawsze zostanie Pani w naszej wdzięcznej pamięci.

*Beata Bielińska-Majewska  
Violetta Stawska*

## WYKAZ PUBLIKACJI (WYBÓR)

Wawrzykowska B.

- |      |  |
|------|--|
| 1974 | <i>Szarlej, pow. Inowrocław. Stanowisko 6</i> , „Informator Archeologiczny, Badania 1973”, Warszawa, s. 42–43. |
| 1974 | <i>Szarlej, pow. Inowrocław. Stanowisko 6a</i> , „Informator Archeologiczny, Badania 1973”, Warszawa, s. 43.   |

- 1974 *Badania ratownicze na cmentarzysku kultury grobów kloszowych w Rzęczkowie, pow. Toruń*, AUNC, Archeologia IV, Toruń, s. 103–132.
- 1976 *Brąchnówko, gm. Chełmża, woj. toruńskie*, „Informator Archeologiczny, Badania 1975”, Warszawa, s. 25–26.
- 1976 *Zagadki w Brąchnówku*, „Z Otchłani Wieków: pismo poświęcone pradziejom Polski” 42, nr 2, s. 146–147.
- 1976 *Najdawniejsze dzieje*, [w:] *Ostróda. Z dziejów miasta i okolic*, red. E. Kulig, Olsztyn 1976, s. 61–71.
- 1981 *Sprawozdanie z badań ratowniczych na stan. 7 w Trłagu, pow. Mogilno*, „Komunikaty Archeologiczne”, Bydgoszcz, s. 169–173.
- 1981 *Dr Januariusz Janikowski: 10 VIII 1938–26 I 1981*, „Z Otchłani Wieków: pismo poświęcone pradziejom Polski” 47, nr 4, s. 250–251.
- 1981 *Osada kultury pucharów lejkowatych w Brąchnówku, woj. toruńskie*, [w:] *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce (studia i materiały)*, red. T. Wiślański, Poznań, s. 109–118.
- 1982 *Wspomnienie pośmiertne o dr Januariuszu Janikowskim*, „Rocznik Muzeum w Toruniu” VIII, s. 145–146.
- 1987 *Zarys historii badań nad neolitem i początkami epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, [w:] *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, red. T. Wiślański, Toruń, s. 19–35.
- 1990 *Brąchnówko, gmina Chełmża, województwo toruńskie, stanowisko 1, jama 20*, [w:] *Z badań nad chronologią absolutną stanowisk neolitycznych z ziemi chełmińskiej*, red. D. Jankowska, s. 32–35.
- 1990 *Stablewice, gmina Unisław, województwo toruńskie, stanowisko 4, obiekt 1*, [w:] *Z badań nad chronologią absolutną stanowisk neolitycznych z ziemi chełmińskiej*, red. D. Jankowska, s. 49–51.
- 1991 *The Funnel Beaker Culture Settlement in Brąchnówko, Site 1, Toruń District*, [in:] *Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen*. Material des Internationalen Symposiums Dymaczewo, 20–24 September 1988, Teil II, ed. D. Jankowska, Poznań, s. 127–132.
- 1993 *Wstępne wyniki badań osady kultury pucharów lejkowatych na stan. 242 w Toruniu (Toruń Katarzynka)*, [w:] *Badania archeologiczne ośrodka toruńskiego w latach 1989–1992*, red. J. Chudziakowa, Toruń, s. 39–44.
- 1994 *Z badań nad kulturą pucharów lejkowatych w południowo-zachodniej części ziemi chełmińskiej*, [w:] *Neolit a początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, red. L. Czerniak, Grudziądz, s. 175–188.
- 1997 *Toruń-Katarzynka, st. 29, AZP 39-44/-*, „Informator Archeologiczny, Badania 1991”, Warszawa, s. 26.
- 1998 *Odkrywanie przeszłości: wystawa stała Dom Eskenów*, folder/katalog, Muzeum Okręgowe w Toruniu.
- 2005 *Sztynwag, st. 4, gm. Grudziądz, woj. toruńskie, AZP 31-44/16*, „Informator Archeologiczny, Badania 1996”, Warszawa, s. 73.
- 2005 *Toruń, st. 327, AZP 39-44/137*, „Informator Archeologiczny, Badania 1996”, Warszawa, s. 76.



- 2005 *Kłęczkowo, st. 8, gm. Stolno, woj. toruńskie, AZP 32-44/87*, „Informator Archeologiczny, Badania 1996”, Warszawa, s. 128–129.
- 1999 *Wczesnośredniowieczna rzeźba kamienna z Bratiana*, [w:] *Archeologia ziem pruskich. Nieznane zbiory i materiały archiwalne*, red. M. Hoffmann, J. Sobieraj, Olsztyn, s. 401–403.
- 2000 *Odkrywanie przeszłości – stała wystawa archeologiczna w Muzeum Okręgowym w Toruniu, Dom Eskenów*, „Rocznik Toruński” 27, s. 209–209.
- 2002 *Zarys historii muzealnych zbiorów archeologicznych w Toruniu*, [w:] *Archeologia toruńska. Historia i teraźniejszość*, red. B. Wawrzykowska, Toruń, s. 31–56.
- 2005 *Krzemienne płoszcza bifacjalne w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Toruniu” XIII/XIV, s. 119–122.
- 2005 *Materiały kultury pucharów lejkowatych na stanowisku 6 w Szarleju, gm. Kruszewica*, [w:] *Z dziejów Kujaw i Pałuk. Studia dedykowane pamięci dr. Czesława Sikorskiego*, red. J. Kozłowski, M. Woźniak, Inowrocław, s. 32–31.
- 2005 *Entdeckung der Vergangenheit: Dauer-ausstellung: Palais Esken / Palais Eskien Bezirksmuseum in Toruń*, folder/katalog do wystawy stałej, tłum. na j. niemiecki J. Jarosz, Toruń.
- 2005 *Discovering the past: permanent exhibition: Esken 's House / Esken 's House District Museum in Toruń*; folder/katalog do wystawy stałej, tłum. na j. angielski E. i M. Józefowiczowie, Toruń.

#### Współautorstwo

Wawrzykowska B., Huszcza U.

- 1969 *Rzęczkowo, pow. Toruń*, „Informator Archeologiczny, Badania”, Warszawa, s. 167–168.

Grześkowiak J., Wawrzykowska B.

- 1978 *Badania ratownicze na Górze Zamkowej w Dobrzyniu nad Wisłą, pow. Lipno*, „Komunikaty Archeologiczne”, Bydgoszcz, s. 275–284.

Kirkowski R., Kukawka S., Marciniak M., Wawrzykowska B.

- 1987 *Oznaczenia C-14 i TL uzyskane dla neolitycznych i wczesnobrązowych zespołów z ziemi chełmińskiej*, [w:] *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, red. T. Wiślański, Toruń, s. 51–54.

Kukawka S., Wawrzykowska B.

- 1987 *Kultura pucharów lejkowatych na ziemi chełmińskiej*, [w:] *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, red. T. Wiślański, Toruń, s. 89–119.

Kukawka S., Wawrzykowska B.

- 1990 *Małe Czyste, gmina Stolno, województwo toruńskie, stanowisko 20, grób 88*, [w:] *Z badań nad chronologią absolutną stanowisk neolitycznych z ziemi chełmińskiej*, red. D. Jankowska, s. 40–44.

Małecka-Kukawka J., Wawrzykowska B.

- 1999 *Materiały neolityczne z Białej Góry w woj. elbląskim w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu*, [w:] *Archeologia ziem pruskich. Nieznane zbiory i materiały archiwalne*, red. Mirosław Hoffmann, Jarosław Sobieraj, Olsztyn, s. 57–68.

- Małecka-Kukawka J., Wawrzykowska B.  
 1999 *Materiały epoki kamienia z okolic Nowego Miasta Lubawskiego w archiwalnych zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu*, [w:] *Archeologia ziem pruskich. Nieznane zbiory i materiały archiwalne*, red. Mirosław Hoffmann, Jarosław Sobieraj, Olsztyn, s. 313–316.
- Bednarek R., Ciborski A., Wawrzykowska B.  
 2000 *Charakterystyka czerwono zabarwionych gleb piaszczystych na stanowisku archeologicznym nr 327 w Toruniu oraz próba wyjaśnienia ich genezy*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Geografia*, z. 30, Toruń, s. 85–96.
- Kukawka S., Małecka-Kukawka J., Wawrzykowska B.  
 2002 *Wczesny i środkowy neolit na ziemi chełmińskiej*, [w:] *Archeologia toruńska: historia i teraźniejszość*, materiały z konferencji naukowej zorganizowanej z okazji 140-lecia muzealnych zbiorów archeologicznych w Toruniu, Toruń, 16–17 maja 2002, red. B. Wawrzykowska, Toruń, s. 91–107.
- Uziembło R., Wawrzykowska B., red.  
 2002 *Z dziejów publicznych zbiorów archeologicznych w Toruniu*, katalog wystawy przygotowanej z okazji 140-lecia toruńskich archeologicznych zbiorów muzealnych, Toruń.
- Małecka-Kukawka J., Wawrzykowska B.  
 2004 *Archaeology in the German and Polish communities in Toruń (Thorn) in the 19th and 20th century*, „*Archaeologia Polona*” 42, s. 103–128.
- Hoffmann M.J., Wawrzykowska B.  
 2005 *Trzy listy Emila Hollacka do Artura Semraua. Przyczynek do dziejów archeologii Prus Wschodnich i Zachodnich*, „*Rocznik Muzeum Okręgowego w Toruniu*” XIII/ XIV, s. 139–167.
- Kukawka S., Małecka-Kukawka J., Wawrzykowska B.  
 2006 *Grobowce kujawskie na ziemi chełmińskiej*, [w:] *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, red. J. Libera, K. Tunia, Lublin–Kraków, s. 127–134.
- Małecka-Kukawka J., Wawrzykowska B.  
 2010 *Z dziejów toruńskiej archeologii*, „*Fontes Archaeologici Posnanienses: annales Musei Archaeologici Posnaniensis*” 46, s. 279–294.
- Uziembło R., Wawrzykowska B.  
 2011 *Muzealne zbiory archeologiczne Torunia*, [w:] *Księga pamiątkowa 150-lecia Muzeum Okręgowego w Toruniu 1861–2011*, red. K. Mikulski, E. Okoń, Toruń, s. 119–153.

## ŹRÓDŁA

- Wawrzykowska B.  
 1966/67 *Ostrogi grupy oksywskiej kultury grobów jamowych*, maszynopis pracy magisterskiej, Instytut Archeologii UMK.  
 Archiwum Zakładowe Muzeum Okręgowego w Toruniu, sygn. archiwalna (1W/31).  
 Archiwum Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu.